

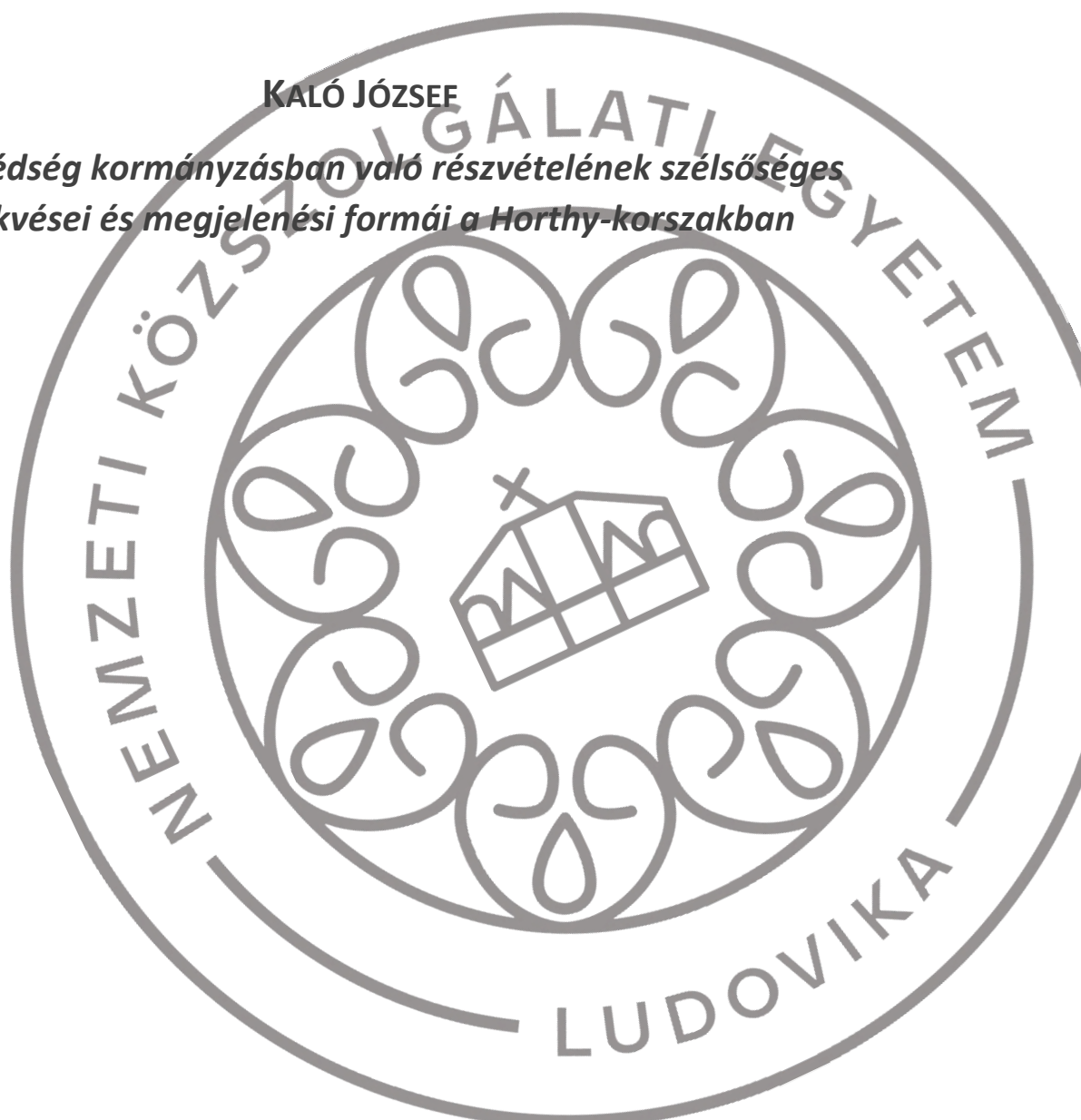
NEMZETI KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM
VÉDELMI-BIZTONSÁGI SZABÁLYOZÁSI ÉS KORMÁNYZÁSTANI
KUTATÓMŰHELY

VÉDELMI-BIZTONSÁGI SZABÁLYOZÁSI ÉS
KORMÁNYZÁSTANI MŰHELYTANULMÁNYOK

2022/19.

KALÓ JÓZSEF

*A honvédség kormányzásban való részvételének szélsőséges
törekvései és megjelenési formái a Horthy-korszakban*



Rólunk

A műhelytanulmány (working paper) műfaja lehetőséget biztosít arra, hogy a még vállaltan nem teljesen kész munkák szélesebb körben elérhetővé váljanak. Ezzel egyrészt gyorsabban juthatnak el a kutatási részeredmények a szakértői közönséghez, másrészt a közzététel a végleges tanulmány ismertségét is növelheti, végül a megjelenés egyfajta védettséget is jelent, és bizonyítékot, hogy a később publikálandó szövegben szereplő gondolatokat a working paper közzétételekor a szerző már megfogalmazta.

A Védelmi-biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok célja, hogy a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Védelmi-biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Kutatóműhely küldetéséhez kapcsolódó területek kutatási eredményeit a formális publikációt megelőzően biztosítsa, segítve a láthatóságot, a friss kutatási eredmények gyors közzétételét, megosztását és a tudományos vitát.

A beküldéssel a szerzők vállalják, hogy a mű megírásakor az akadémiai őszinteség szabályai és a tudományosság általánosan elfogadott mércéje szerint jártak el. A sorozatban való megjelenésnek nem feltétele a szakmai lektorálás.

A műfaji jellegből adódóan a leadott szövegekre vonatkozó terjedelmi korlát és egységes megjelenési forma nincs, a szerzőtől várjuk az absztraktot és a megjelentetni kívánt művet oldalszámozással, egységes hivatkozásokkal.

A szerző a beküldéssel hozzájárul, hogy a művét korlátlan ideig a sorozatban elérhetővé tegyék, továbbá vállalja, hogy a working paper alapján megírt végleges szöveg megjelenési helyéről a szerkesztőséget legkésőbb a megjelenéssel egy időben értesíti.

A kiadvány ötletét az MTA Jogtudományi Intézet Law Working Papers sorozatának sikeréből merítettük.



Védelmi-Biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok 2022/19.

Szerző:

Dr. Kaló József egyetemi docens, Nemzeti Közszolgálati Egyetem

Szerkesztő:

Dr. Kádár Pál PhD dandártábornok

Kiadja

Nemzeti Közszolgálati Egyetem

Védelmi-Biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Kutatóműhely

Kiadó képviselője

Dr. Kádár Pál PhD dandártábornok

ISSN szám

2786-2283

A kézirat lezárva: 2022. augusztus 31.

Elérhetőség:

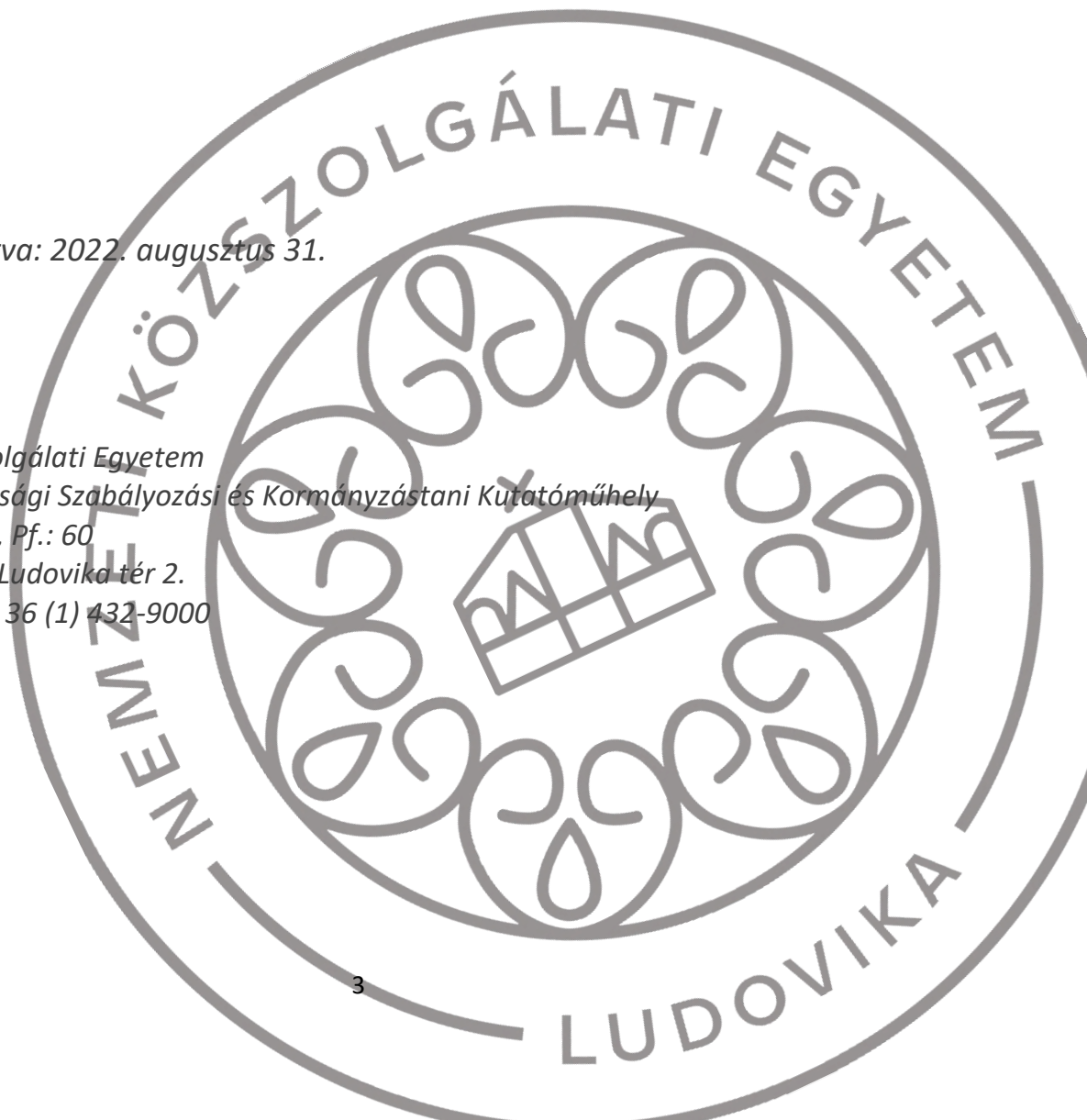
Nemzeti Közszolgálati Egyetem

Védelmi-Biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Kutatóműhely

1441 Budapest, Pf.: 60

Cím: 1083 Bp., Ludovika tér 2.

Központi szám: 36 (1) 432-9000



A HONVÉDSÉG KORMÁNYZÁSBAN VALÓ RÉSZVÉTELÉNEK SZÉLSŐSÉGES TÖREKVÉSEI ÉS MEGJELENÉSI FORMÁI A HORTHY-KORSZAKBAN

Jelen tanulmányunk bizonyos szempontból a tavalyi év végén *A honvédség kormányzásban való részvételének jellemzői a Horthy-korszakban* címmel megjelent tanulmányunk¹ folytatásának, illetve kiegészítésének tekinthető. Azt kívánjuk röviden áttekinteni, hogy a haderő milyen szélsőséges szerepet játszott a kormányzásban az 1919-1944/45 közé tehető ún. Horthy-korszakban. A tanulmány terjedelmi korlátai nem teszik lehetővé a téma kimerítő taglalását, ezért csak a legfontosabb csomópontokra szorítkozunk.

Az alapvetően apolitikus, pártok és nemzetek felett álló, valamint az uralkodóházhoz való feltétlen hűséget gyakorló dualizmuskori tisztikar² első nagy megrázkódtatása volt az első világháború végi összeomlás, illetve az ennek nyomán kibontakozó forradalmak. Ezen események robbanásszerű változást hoztak a tisztikar és a politika viszonyában. A Károlyi Mihály nevével fémjelzett polgári demokratikus időszakról a tisztikar első benyomása a káosz, a rend felborulása, és az általános hadsereg- és tisztellenesség volt.³ Már 1918. november elején megkezdték a tisztikar létszámának a csökkentését, majd december végéig a tábournoki kar valamennyi tagját nyugállományba helyezték, megszüntették a vezérkart, a hadmérnökkart és a tüzértörzskart.⁴ A Károlyi-kormány ezenkívül felrúgott egy örökérvényű szabályt, amely nélkül lehetetlen hadsereget fenntartani. A fegyelem alapját képező parancsnoki jogokat vették el, az egységeken belül választások útján megalakított ún. „bizalmi testületek”-nek joguk volt a kiadott parancsok elbírálására, sőt olyan határozatokat is hozhattak, mely szerint a kiadott parancs nem teljesíthető. A parancsnokok így tehetetlenné váltak, fegyelmi fenyítő hatalmuk nem volt, s egy féktelen zűrzavar kellős közepén találták magukat. Azt érezték, hogy személyükben senkivé, semmivé váltak, s a hadseregnek maga a kormányhatalom sem tulajdonít jelentőséget. Az állapotot a „forradalomnak” tulajdonították, s így előbb-utóbb szembefordultak azzal.⁵

Változást jelentett a Tanácsköztársaság 1919. márciusi kikiáltása, illetve a Vörös Hadsereg felállítása. A meginduló hadműveletekben a tisztikar többsége a haza védelmét, az aktív honvédelmet látta, s ezért vállaltak szolgálatot önként a Vörös Hadseregben. A politikailag iskolázatlan katonákat váratlanul érte az új szellemi áramlatok megjelenése, s ezek erős szociális követelése, illetve ígéretei mély benyomást tehetek a többségében kispolgári, értelmiségi származású, alapvetően vagyontalan családokból származó tisztikarra.⁶

A Tanácsköztársaság bukását követően az ellenforradalmi táboron belül a kormányoktól függetlenül működő Nemzeti Hadsereg jelentette az egyetlen katonai erőt, így a Horthy-rendszer létrejöttében a haderőnek elsőrendű szerepe volt, mely végig meghatározta társadalmi-politikai reputációját és befolyását. Az állam és a haderő, a civil és a katonai szféra egymáshoz való viszonyáról a korszakra vonatkozóan tehát azt mondhatjuk, hogy a Horthy-rendszer berendezkedése a klasszikus felosztásnak megfelelően alapvetően katonapárti

¹ Kaló (2021)

² Hajdu (1999), p. 14-15.; Ács (1995) p. 108.; Deák (1993), p. 21.

³ Kádár (1978), I. kötet, p. 68-73.; Szakály (1991), p. 22.

⁴ Szakály (2002), p. 9-10.

⁵ Kádár (1978), I. kötet, p. 71-72.

⁶ Szakály (1991), p. 21-23.

ideológián alapult, azaz a haderő tagjai nagyfokú politikai hatalommal és magas katonai professzionalizmussal rendelkeztek. „Egy biztonságában szakadatlanul fenyegetett társadalom és egy, a katonai értékekkel rokonszenvező ideológia katonák magas szintű politikai hatalmát teszi lehetővé, s mégis fenntarthatja a katonai professzionalizmust és az objektív civil ellenőrzést.”⁷

A trianoni békediktátum katonai határozványainak megkerülése érdekében került sor az úgynevezett rejtés időszakára Magyarországon 1920 és 1927 között. „Számoltak azzal, hogy rövidesen elérkezik az idő, amikor erősebb hadsereg szervezhető, a tiszteket tehát átmenteni igyekeztek. Így keletkezett a rejtett tisztek csoportja. Ezeket elnevezték 'rangosztályba sorolt közigazgatási alkalmazottaknak', rövidítve roskáknak. Rendfokozati elnevezésüket nem használhatták, és hivatalosan sem használták, hanem alelőadó, előadó, főelőadó, altanácsnok, stb. volt a nevük. Ezeket csapat- és egyéb szolgálatra titokban beosztották, egyenruhát azonban csak szolgálatban viselhettek, antant-ellenőrzéskor pedig el kellett tűnniük. [...] Rendszeresítettek számukra különböző – csaknem semmi érdemleges munkával nem járó – állásokat: testnevelési előadó, népművelési előadó, lótenyésztési előadó, hadisírgondozó, nyilvántartó központ, népgondozó kirendeltség, stb. Az ide beosztottak zöme falvakra és kisebb vidéki városokba került.”⁸ Ezzel a módszerrel nemcsak a létszámfeletti rejtését sikerült megoldani, de a tisztek egy részét a kormányzás alacsonyabb feladataiba is be lehetett vonni.

Volt azonban ennek az eljárásnak több káros következménye is: a fenti állomány tagjainak „munkájuk nem lévén – kedvük pedig még a kevéshez sem –, legtöbbször a falu vagy kisváros helyi intelligenciájával kártya, ivás, vacsorák útján igyekezett hasznos szolgálatokat tenni az elárvult hazának. Személyükben és gondolkodásukban elkatonátlanodva, önművelésükkel nem törődve, unalmukban minden hozzáértés és felkészültség nélkül politizálgatva, örökös elégedetlenséggel irigyelve a sorhadseregben megmaradottakat, drágán tartott heréi voltak az államnak. Ez is figyelemre méltó jelenség; mert évekkel később már ezeket is előszedték, aránylag magas rendfokozatokkal, csapatoknál parancsnokságokhoz juttatták, és úgy számoltak velük, mint képzett tisztekkel. Lehet-e azon csodálkozni, hogy ezek soraiból számosan kerültek ki jelszavakkal politizálókat és szélsőségeseket?”⁹

Jelentős változást hozott tisztikar és politika viszonyában, valamint a szélsőségek megjelenésének egyik gyökere volt Gömbös Gyula¹⁰ honvédelmi államtitkári kinevezése, ezt követő honvédelmi minisztersége, majd miniszterelnöksége. Gömbös – korábbi katonai múltja ellenére – civil politikusként foglalta el a honvédelmi miniszteri pozíciót, amely merőben új volt a korábbi gyakorlathoz képest, mely szerint szolgálaton kívüli tábornok láthatta el a tárca vezetését. Bár Gömböst kinevezték szolgálaton kívüli tábornokká, azonban nem változtatott politikai státuszán, s országgyűlési képviselővé is választotta magát. Mint korábbi vezérkar tiszt, úgy gondolta, a kormányzás munkáját a fegyelmezett és feltétlen lojalitással rendelkező tisztikar láthatná el leginkább. Ennek érdekében „Gömbös, mint vérbeli katona, sok tisztársát a civil kormányzatban fontos ügyköröknek állította az élére, vagy őrszemként helyezte el őket egyes reszortminisztériumok kebelében. Ez már önmagában is, miután az így elhelyezettek nézve az új állás és a szélesebb munkakör váratlan előlépést is jelentett, azt eredményezte,

⁷ Huntington (1994), p. 99.

⁸ Kádár (1978), I. kötet, p. 156.

⁹ Kádár (1978), I. kötet, p. 157.

¹⁰ Gömbös Gyula (1886-1936) vezérkari tiszt, politikus, honvédelmi államtitkár (1928. szept. 5. – 1929. nov. 10.) honvédelmi miniszter (1929. nov. 11. – 1932. nov. 1.), miniszterelnök (1932. okt. 1. – 1936. okt. 6.).

hogy ambiciózus tisztek, hogy magukra vonják a politikát irányító miniszterelnök figyelmét, kezdték felismerni magukban a politikai pályára való rátermettséget és politizálni kezdtek.”¹¹

Gömbös, mint volt császári és királyi vezérkari tiszt, a vezérkari végzettséget a legmagasabb fokúnak tartotta. Meggyőződése szerint a vezérkari tisztnek nemcsak szűk értelemben vett katonai szakmai műveltséggel kell rendelkeznie, hanem minden téren kiemelkedő, államvezetési ismeretekkel is. Ezt a szellemet igyekezett a Hadiakadémián meggyökereztetni. Gyakran ellátogatott a Hadiakadémiára, ahol államvezetési, politikai, gazdasági megbeszéléseket tartott a vezérkari hallgatókkal. Őket az államvezetés legfontosabb funkcionáriusainak nevezte, akikre a jövőben nagy feladatok várnak. Ennek hatására mind többen képzelték a fiatal vezérkari tisztek közül, hogy az ország vezetését hivatottak átvenni, azaz a katonai pálya mellett vagy helyett politikait is építeni kezdtek.¹² Ez egy döntő változás volt az Osztrák-Magyar Monarchia hagyományaihoz képest, mely a teljes politikamentességet várta el a tisztikartól. Az 1930-as évek elejétől felnövekvő új tiszti nemzedék egy része azonban konkrét politikai célokkal, államvezetői ambíciókkal lépett fel.

A politizálási hajlandóság egyszerre jelentkezett bel- és külpolitikai kérdésekben, melyek összefüggtek. A németbarátság hagyományos orientációnak volt tekinthető a honvédség berkeiben, s röviden a következő tényezők táplálták: az Osztrák-Magyar Monarchiából hozott hagyományok (azaz a német-magyar történelmi egymásrataltságot tétel), az első világháborús fegyverbarátság emléke, a katonai kérdésekben vallott német felsőbbrendűség, és a közös cél a versailles-i békerendszer felszámolásában. Ehhez társultak a harmincas évek elejétől-közepétől a felemelkedő Harmadik Birodalom sikerei, melyek eredményes recepttel kecsegtettek a Horthy-korszak Magyarországnak kiáltó társadalmi, gazdasági, haderő-fejlesztési bajjaira.

Különösen igaz volt a szélsőséges politizálási hajlandóság elterjedése a tisztképző intézményekben, azaz a Ludovika Akadémián és a Hadiakadémián. Az 1930-as évek közepétől egyre több oktató hangoztatott nemzetiszocialista vagy nyilas eszméket magánbeszélgetéseikben, és hallgatókat is ilyen irányban igyekeztek befolyásolni. *„Előadásaikba beleszótták politikai mondanivalóikat, odavetett és a fogékony fiatalokra hatással levő megjegyzésekkel szították a zsidógyűlöletet, propagálták a német nemzetiszocializmus sikereit.”* Ez a tendencia folytatódott, olyannyira, hogy Beregfy Károly¹³ Hadiakadémiai parancsnoksága idején a hallgatókat presszionálták a titkos nyilas párttagság felé, s velük tagdíjat is fizettettek.¹⁴

Miniszterelnökként Gömbös tervezett parancsuralmi rendszerének – egy korporatív, fasisztoid államberendezkedésnek – valamint a nemzetiszocialista Németország felé forduló új külpolitikai koncepciójának megvalósítása érdekében leginkább szintén a tisztikarra kívánt támaszkodni. *„Elképzelése szerint a maga mögött felsorakozott tisztikar olyan háttérrel képezhet, mely bármikor mozgósítható a kormány programjában meghirdetett nemzeti megújulás érdekében. A hadsereg növekvő befolyását elősegítette, hogy a titkosság következtében a honvédelemmel kapcsolatos döntések és intézkedések zöme kikerült az*

¹¹ Bethlen (1988), p. 129-130.

¹² Kádár (1978) 1. kötet, p. 242-244.

¹³ Beregfy Károly (1888-1946) vezérezredes. 1939-1941 között a Hadiakadémia, 1941-43 között a debreceni VI. hadtest, 1943-44 között az 1. hadsereg parancsnoka. A nyilas hatalomátvételt követően honvédelmi miniszter, vezérkarfőnök és a honvédség főparancsnoka. A háború után a népbíróság mint háborús bűnöst halálra ítélte, ezt követően kivégezték.

¹⁴ Kádár (1978) 1. kötet, p. 277-278.; 287.; 2. kötet 767.

országgyűlés ellenőrzése alól. Növekedett az 1928-ban létrehozott Legfelsőbb Honvédelmi Tanács szerepe a döntés hozatalban.”¹⁵

Szombathelyi általában véve ítélte el a politizálást a honvédségben, s ez vonatkozott bármely politikai irányzatra, azonban a szélsőséges nyilas mozgalmat különösen megvetette: „Szálasi csak mint »kerge barmot« emlegette, a nyilaskeresztes mozgalmat mint a honvédtisztikarból erélyes eszközökkel kiirtandó bajt.”¹⁶ Önmagát a politizálással kapcsolatban a következőképpen határozta meg: „Egyéniségemnél fogva katona vagyok, fegyelemszerető és rendtartó. Azt szeretem, hogyha mindenki a saját hatáskörében tisztességesen végzi el dolgát, és nem kotnyeleskedik senki másnak a hatáskörébe. Nem szeretem a politizáló tábournokokat.”¹⁷

Szombathelyi Ferenc 1941 szeptemberében, Magyarország második világháborús hadba lépése után lett a Honvéd Vezérkar főnöke. A politizálás ekkor már egyenesen rákfenéje volt a magyar tisztikarnak, különösen a vezérkarnak. Jelen tanulmány csak a legfontosabb epizódokat villanthatja fel, amelyekben Szombathelyi vezérezredes a tisztikar politizálási hajlandóságával szemben foglalt állást, azt tiltani igyekezett.

Az első ilyen jellegű megnyilvánulása volt a vezérkar főnökeként kiadott első vezérkari parancsa.¹⁸ Szombathelyi új beosztása átvételét követően négy hónappal adta ki vezérkari parancsát, melynek bevezetőjében közölte a vezérkari testület tagjaival, hogy már kinevezése pillanatától készült szólni hozzájuk, azonban az elmúlt hónapok nem a beszéd, hanem a cselekvés időszakát jelentették számára. „Bár sokkal több időm még most sincsen, de egy fiatal vk. [vezérkari – K. J.] tiszt¹⁹ által benyújtott tanulmány arra késztet engem, hogy immáron haladék nélkül szóljak Hozzátok.

Ennek a tanulmánynak a lényegét az alábbiakban ismertetem:

A vk. tiszteknek kevés a politikai iskolázottsága. Pedig a vk-nak [vezérkarnak – K. J.] a politikai élet vonalvezetésében, megszervezésében aktíve részt kellene vennie. Az egész nemzetet nemcsak politikailag, hanem gazdasági vonatkozásban is neki kellene megszervezni. Hogy a tanulmány mennyire átfogó, annak jellemzéséül az alábbi kiragadott jelszavakat sorolom fel. Szó van benne rohamosztagról, földbirtok-reformról, örökösödési adóról, országos áruforgalmi központról, telepítésről, gyermekáldásról, stb., stb. Meglepő, hogy ez a vezérkari tiszt mi mindenhez ért. Ily nagy okosság, ennyi intellektualizmus mellett az egyszerű katonás felfogás persze elsikkad. Ezt bizonyítja az a körülmény, hogy a tanulmány szerint Szolg. Szab. [Szolgálati Szabályzat – K. J.] téved, amikor azt mondja, hogy a honvédség hivatása az ország határainak megvédése. Szerinte [azaz a tanulmány szerzője szerint – K. J.] nem a határok megvédése a fontos, hanem a fajvédelem. [...] Tanulmányában követelőzve mondja, hogy: »Nem engedhető meg tehát, hogy a vezérkar tovább is tisztán hadműveleti (azaz csak katonai) területen mozogjon.« Végül a tanulmány azt javasolja, hogy a Vezérkar Főnöke a vk. tiszteket tájékoztatás céljából évente kétszer hívja össze. Ez az összejövetel a nézetek kicserélését és az eszmék tisztázását célozza, persze főként politikai és közgazdasági vonalon.”

A fenti sorokat olvasva egyértelmű, hogy a tanulmány szerzőjének soraiban a gömbösi gondolatok köszönnek vissza, ő maga is a Gömbös által elindított folyamat neveltje. Természetesen a német minta követését tartja üdvözítőnek, ahogyan ezt Szombathelyi

¹⁵ Dombrády (1990), p. 91.

¹⁶ Kádár (1978) 1. kötet p. 285.

¹⁷ BFL 293/1946 X. Szálasi Ferenc népbírósi pere 7. doboz Szombathelyi Ferenc feljegyzései 7139.

¹⁸ Azaz a vezérkari testület tagjainak szóló, előttük ismertetendő parancs. Az alább részletesen ismertetendő parancs a HL VKF 1942 hdm. csf. 35/el. számú irat.

¹⁹ Sajnos a Szombathelyi vezérezredes által hivatkozott tanulmány szerzője és pontos tartalma is ismeretlen előttünk!

vezérezredes nyíltan ki is mondja: „A legérdekesebb a tanulmányban az, hogy teljesen német hatás alatt áll, mintha a német nemzetiszocialista forradalmat vezérkari tisztek csinálták volna.” Erre válaszul a vezérkar főnöke kifejti, hogy Németországot a szakszerűség tette naggyá, s nem a katonák politizálása.

A tanulmányra vonatkozó válaszát a következőképpen foglalja össze: már mint hadiiskolai tanár²⁰ is azt hirdette a katedráról, „*hogy a vk. [vezérkari – K. J.] tiszt is katona, mégpedig katona a javából. Félttem ugyanis attól, hogy a sok elmélet és tanulás folytán a fiatal vk. tiszt magát a katonai gondolon kívül- és felülhelyezi. [...] Ne gondolja senki azt, hogy a vk. [vezérkar – K. J.] a hivatása beteljesülését másutt, máshol keresheti. Teljesen téves úton jár az, aki azt mondja, hogy a vk-nak ahhoz, hogy a helyzet magaslatán legyen, csak politikai képzettség hiányzik. [...] A politika az a mesterség, amely igyekszik a problémákat, mint ilyeneket kezelni. Legtöbbször igyekszik a megoldást elodázní, vagy azokkal megalkudni. A katonai gényusz ezzel teljesen ellenkező, mert ő a problémát mint cselekvést látja. Ezért hangoztatja minden katonai harcászati szabályzat azt, hogy még a helytelen cselekvés is jobb, mint a tétlenség, vagy a habozás. A cselekvés és a cselekvő katonai gényusz ösztönös erővel a lényegre tör. Ezért mindenben a lényegre keresi. A katonai mesterségnek éppen ebben van az ereje és fölénye minden más foglalkozással, de főként a politikával szemben. [...] »De quoi s’agit-il?«²¹ Ezt kérdi rögtön Foch²², a franciák nagy katonája, ha valami problémával került szembe. A lényegre keresi, mert katona, aki nem írt közgazdasági és politikai tanulmányokat, mint olyan sokan a magyar vk. [vezérkari – K. J.] tisztek közül, amiről meg kell mondanom, hogy minden tisztelem mellett a tudomány iránt, nekem sohasem tetszett. A katonai mesterség szempontjából az intellektualizmus tehertétel. Az intellektualizmus rendesen meddő kritizálásra, jobban tudásra hajlamos, így a cselekvés kerékkötője. Az entellektüel a katonai kereteket mindig gátlónak tartja. Az ilyen katona ambíciójának kielégítését nem is a katonai pályán képzeli. Inkább politikai karrierre vágyik. Persze, főként miniszterelnök, vagy legalábbis vagy valami gazdasági csúcsminiszter szeretne lenni.*

El evvel a katonátlan képzelődéssel! Nincs abban semmi restelni való, hogy katonák vagyunk és csak azok akarunk maradni. Sőt, örülünk neki, hogy minket nem kezd ki a mindentudás, mely a cselekvés helyett csak kételyt, tétovázást, habozást és ami a legrosszabb, csak kritikát szül.

Mac-Mahon²³, Hindenburg²⁴ és Pétain²⁵ nem azért lettek államfők és a nemzet bizalma nem azért fordult feljűk éppen a legnehezebb időkben, mintha kitűnő politikai iskolázottságban részesűltek volna. Hindenburg monumentális katonai egyéniségétől a politika teljesen távol állott. Pétain még a katonai mesterségben is inkább a szigorú metodizmus híve, mint a fantázia merész röptéé. Mac-Mahon csak egy szimpla katona volt. Ezek mindnyáján egyszerű, derék, megbízható katonák voltak, becsületesek és hűek. Ezek a

²⁰ Szombathelyi Ferenc 1926 szeptembere és 1931 szeptembere között a Ludovika Akadémia tiszti továbbképző tanfolyam, illetve a budapesti szabályzatismertető tanfolyam (a Hadiakadémia akkori elnevezése a rejtés idősza miatt) hadtörténelem tanára volt.

²¹ A francia kifejezés jelentése: Miről is van szó? Mi ez az egész?

²² Ferdinand Foch (1851-1929) francia marsall, katonai teoretikus. 1917-ben a francia haderő vezérkari főnöke, 1918-ban a Franciaországban harcoló antant erők főparancsnoka. A világháború során legendás vezetői rugalmasságról tett tanúbizonyságot, mindig képes volt alkalmazkodni az új helyzetekhez.

²³ Patrice de Mac-Mahon (1808-1893) gróf, magentai herceg, francia marsall, köztársasági elnök.

²⁴ Paul von Hindenburg (1847-1934) német tábornagy és nemzeti hős, az első világháború után a weimari köztársaság birodalmi elnöke.

²⁵ Henri Philippe Pétain (1856-1951) francia marsall, az első világháború egyik eredményes katonai parancsnoka. 1934-ben hadügyminiszter, 1940-ben Franciaország miniszterelnöke. 1940–1944 között a Vichy-Franciaország köztársasági elnöke.

nagy katonák a maguk katonai egyszerűségükben az emberi lélek azon magasságát érték el, ahol már államférfiakká nőttek és ez több mint politikus.”

Ezután a német minta elemzésébe kezd, a fiatal vezérkari tiszt emlékiratában állítottak cáfolatára. Szombathelyi vezérezredes itt kijelenti, hogy bár Hitler valóban tekinthető katonai géniusznak (elegánsan úgy fogalmaz: „Hitler maga állítja magáról azt, hogy ő katonai géniusz”), de sikereit elsősorban a politikai szervezetébe vitt katonás szellemnek, szervezésnek köszönheti. Azonban a magyar vezérkarfőnök megítélése szerint Hitler a politikát távol tartotta a német hadseregtől²⁶, majd így folytatja: „Ez az a pont, ahol a német viszonyok megítélésénél nálunk nagyon sokan tévednek. Miután nálunk ilyen katonailag szervezett párt nincsen, azt hiszik, hogy a katonáknak kell átvenni a politikai vezetést, és akkor mindjárt minden jó lesz. [...] Akinek az a felfogása, hogy a vk. [vezérkari – K. J.] tiszteket politikailag iskolázzuk, a politikába bekapcsoljuk és emellett szemlélődése minden tekintetben német alapokból indul ki, az önmagával ellentmondásba keveredik.” Nem kevés szarkazmussal jegyzi meg: „Sokszor az az érzésem, hogy azzal az intellektualizmussal, amivel a magyar vezérkar rendelkezik, az egész angol világbirodalmat is el lehetne vezetni, persze anélkül, hogy az angol vezérkarban arra gondolnának, hogy a birodalom ügyeit ők intézzék.”

A gömbösi elvekkel szembemelve Szombathelyi vezérezredes kijelenti: „Én azt akarom, hogy úgy mint a németeknél, a magasabb parancsnokokat nálunk is egyszerű, gyakorlatilag képzett vk. [vezérkar – K. J.] támogassa, és nem politikailag képzett vk. Erről gondoskodni is fogok.” Az elvakult németbarátok, a Harmadik Birodalom méreteiben és katonai elvei szerint gondolkodók kijózanítása érdekében pedig – szembemelve a Monarchia katonai hagyományaival is – megjegyzi: „Azt akarom tovább, hogy a parancsnokok mellett magyar vk. [vezérkari – K. J.] tiszt álljon. Clausewitz, Moltke és Schlieffen germán szemlélete sokakat teljesen elvezet a magyar lelkeségtől, a magyar életszemlélettől. A német klasszikusok tanulmányozása teljesen kiforgatja a magyar lelkiületüket sarkaiból, úgyhogy már észre sem veszik, hogy mindent – így a magyar viszonyokat is –, német mértékkel mérnek. [...] Az idegen szemlélet hatása alatt állók elfelejtik azt is, hogy a magyar nép nem Clausewitz és Schlieffen népe, hanem Zrínyi népe, és nekünk katonáknak ezt a magyar népet és nem a német népet kell vezetni. [...] Tehát eszméljünk magunkra. Szabadítsuk fel magunkat idegen szemléletek hatása alól, és akkor látni fogjuk, hogy mi magyarok is vagyunk valakik, és ha nem is vagyunk elsőszülöttek Európában, de legalábbis egyenrangúak vagyunk mindenkivel és akkor mindjárt öntudatosabban fogunk gondolkodni és viselkedni, különösen kifelé.”

Végezetül a Honvéd Vezérkar főnöke összefoglalja mondandója lényegét, egyszerismind kinyilvánítja katonapolitikai elvét: „Magyar Vezérkar! Nemzetünk ma ismét nehéz időket él. Ismét világháborúban vagyunk, aminek keretében a mi magyar háborúkat kell megnyernünk, mint azt 1914-18-ban kellett volna és meg is nyerhettük volna, dacára, hogy a világháborút elvesztettük.²⁷ Elvesztettük a magyar háborút is, mert nem voltunk eléggé magyarok. Mindenféle badar idegen világszemlélet, mely szép kultúr-jelszavakba burkolódzott, vakított el bennünket. Nekünk magyaroknak különben is gyengénk a jelszavas kultúra, az intellektualizmus és a politizálás. A politizálás volt mindig a rákfénénk. A politika pedig csak elválaszt és sohasem hoz össze. A katonaság, a katonai gondolat az, amely szorosan összefűz bennünket minden magyarral. Ezt a gondolatot, az egyszerű katonás érzést kell magunkban

²⁶ A fenti kijelentés csak részben tekinthető igaznak, bár kétségtelen, hogy a német hadvezetésben a katonai szakértelemmel szemben a nemzetiszocialista meggyőződés csak a sztálingrádi fordulat után élvezett nyilvánvaló elsőbbséget.

²⁷ Szombathelyi Ferenc a Honvéd Vezérkar főnökévé történt kinevezését az erők megőrzéséről vallott katonapolitikájának köszönhetette. Erre vonatkozóan részletesebben lásd: Kaló (2009) pp. 747-762.

erősíteni. Csak katonák legyünk, csak magyar katonák. Ennek politikai kihatása nemzetmentő lehet és az is lesz.

E gondolatok jegyében üdvözöllek Benneteket magyar vezérkari tisztek és végezetül ma mint főnököket, ugyanazt kiáltom felétek, mint amikor tanárotok voltam. A vk. [vezérkari – J. J.] tiszt is katona, sőt katona a legjavából, a szó egyszerű és nemes értelmében. Ilyen katona-vezérkari tisztet akarok látni, és nem politikus-vezérkarit.”

Az előző irattal összecsengő módon adta ki Szombathelyi vezérezredes vezérkari kiképzési irányelveit 1943. július 27-én.²⁸ Ebben a 21 oldalas kiadványban a következő fontosabb megállapítások szerepelnek a németbarát, szélsőséges szellemiséggel, és a vezérkar politizálásával kapcsolatosan: „Vezérkari kiképzésünk feltűnő hátránya az, hogy a fiatal tiszteket, akik a Hadiakadémiába bekerülnek, kötelezően bevezetjük a vezetés legfelsőbb régióiba. Mindenkinek egyformán tanítjuk a felső vezetést, sőt az államvezetést is a maga politikai, gazdasági és szociális tudományaival együtt. [...] Ezzel a magas politikai képzettséggel szemben a tulajdonképpeni vezérkari tiszti kiképzés, szóval maga a mesterség, háttérbe szorul és elveszti elsőrendű jelentőségét. A fiatalembert, ki mindig hajlamos a túlzásra és koránál fogva úgyszólván társadalmi reformer, hamis képzetek ragadják meg. Karrierjének beteljesülését nem a katonai formájának kifutásában, hanem a politikai karrier elérésében látja. Miniszter szeretne lenni, főképp miniszterelnök, vagy valami gazdasági csúcsminiszter, aki a többieknek diktál.”

Ezzel a képzéssel a magyar vezérkar főnökének megítélése szerint célt tévesztünk, mert a vezérkari hallgatók zöme egyébként sem alkalmas államvezetői feladatok ellátására. „Felsőbb vezetőket és államvezetőket nem lehet mindenkiből csinálni, de egyszerű és a jó katonás szellemből mindenkit ki lehet zökkenteni és fejlődésében meg lehet zavarni. Éppen a gyengébbek azok, akik a hadiiskola elvégzésével magukat felsővezetőnek, sőt országvezető-képességekkel megáldottnak gondolják, mert ezekbe a magasabb tudományokba belekóstoltak. [...] Az ilyen ferdén képzett fiatal tisztek [...] a katonai mesterségtől eltávolodnak, ellenben annál szívesebben foglalkoznak államvezetési problémákkal, de miután ehhez sem érettségük, sem képzettségük nem elég, egyszerűen politizálnak.”

A magyar vezérkari tisztek elszakadtak a magyar valóságtól, „a hazai viszonyokat szűkösen és elmaradottnak tartották. Ezen alapon nem lehetett azt a dinamikus és egységes vezetést, amelyben a katonai és polgári vezetés a legfelső fokon egyesülnek, tanulmányozni. Rendesen a parancsuralmi rendszereket, a maguk rideg politikai vezetésével és gazdasági csúcsszervezetével vették a tanulmányok alapjául, mint a klasszikus államvezetés példaképét.”

„A hadsereg anyagi ügyei tekintetében a tantervet főként a hadiipar magas problémája, nevezetesen az ipari mozgósítás érdekelte, melynek keretében munkáskérdések és szociális problémák megoldása bőven szerepeltek, sőt a kor szellemének és divatos eszmeáramlatoknak megfelelően ezek a kérdések az előadások előterében álltak. Emellett a hadiipar tanulmányozásánál, szintén idegen példákat vettek alapul, főként a diktatórikus államok példáját. És itt is szem elől tévesztették azt, hogy a mi viszonyaink teljesen mások, de azt is szem elől tévesztették, hogy a diktatórikus államvezetés alatt elért eredmények alapja nem a szervezés volt – amit a diktatúra csinált –, hanem az a meglévő ipar, amelyet a diktatúra készen talált, mert azt előtte jó száz évvel Krupp-ék, Thiessen-ék, Benz-ék, Siemens-ék stb.-ik megalapozták. Miután ezt szem elől tévesztették, a tanulmányok eredménye az volt, hogy mindnyájan a politikai viszonyokat akarták megváltoztatni – lehetőleg a parancsuralmi rendszert bevezetni –, mert úgy képzelték, hogy akkor mindjárt lesz hadiipar is” – jegyzi meg Szombathelyi erős szarkazmussal ismét. Mindenfajta totalitárius ideológiai elhajlástól óvva a

²⁸ HL VKF 1943 4. oszt. 53.957/eln.

magyar tisztikart a vezérkarfőnök így folytatja: „A bolsevista diktatúra, mely megteremtette a hadiipart, csinálta ezt így, ami viszont az Orosz Birodalom kimeríthetetlen nyersanyagforrásai nélkül elképzelhetetlen. De ők abszolút bolsevista ellenesek voltak. Kizárólag jobboldali diktatúrára gondoltak. Fordítva gondolkoztak és vígan politizáltak.”

Majd katonai szakmai és nevelési kérdések hosszú oldalakon át való fejtegetése után összefoglalóan megjegyzi: „Nekünk nem a Cannae-t kell újból megnyerni az ibériai gyalogsággal és Hasdrubal lovasságával, sem a Marne-i hadjáratot jobban csinálni a maga óriási méretű hadseregeivel, sem államot vezetni, sem diktatúrát csinálni, hanem a holnap magyar csatáját kell megnyerni, magyar csapatokkal.” A magyar vezérkarfőnök történelmi példával élve kifejti: reméli, „hogy ugyanúgy, ahogyan a jénai vereség változást hozott a porosz haderőben, úgy a doni vereség²⁹ is hasonló változást hoz a magyar honvédségbe. Szombathelyi reményei szerint ennek következtében „megszűnik majd a politizálás is, ami szintén minden harcjelentésből kicseng. A katonai eredménytelenségünk okát mindenki a politikai vonalra vezeti vissza. Ebből kifolyólag mindenki a politikai problémákat akarja megoldani. A földreformot, a zsidókérdést, stb. És úgy érzi, hogy ehhez ért is. Ezzel szemben sajnos a katonai kérdésekkel alig, vagy csak mellékesen foglalkoznak.”

Természetesen a vezérkar főnöke nincs ellene a szélesebb kormányzási ismeretek oktatásának. Ahogyan fogalmaz: „Nem ismerem félre annak nagy jelentőségét, hogy a hadiiskolára vezényelt válogatott fiatal tisztikar művelődését elősegítsük és neki ennek a lehetőségét megadjuk. [...] Miután a hadvezetés a politikával, valamint a gazdasági élettel és a szociális viszonyokkal szoros kapcsolatban van, jó, ha ezeket a tudományokat a fiatalemberek előtt feltárjuk és ezek összefüggését egymás között, valamint a hadvezetéssel ismertetjük. Ebből kifolyólag igenis tartassanak a hadiakadémián politikai, szociális, nemzetgazdasági előadások, de csak annyira, amennyire ez szükséges, és teljesen tárgyilagos alapon. [...] Nagyon fontos az, hogy ezeket a tárgyakat politikamentesen tanítsuk. Tisztán szakszerű vonatkozásaiban ismertessük őket. Ezért szükséges, hogy az előadó tanárok maguk tekintélyes, jó hírű szakemberek legyenek és nem dilettánsok, vagy autodidakták, mint a mostani tanárok, akik mint katonák kóstoltak bele ezekben a tudományokba. Így a fiatalember szaktekintélyektől hallja azt, amit hallania kell. A tekintélyek behatása alatt maga is komoly és felelősségtudatában emelkedett lesz, és akkor a politizálási hajlam, dacára, hogy ezekkel a nem katonai tárgyakkal is foglalkozik, meg fog szűnni.”

Tanulmányunk utolsó részében kronológiai sorrendünket megtörve szeretnénk bemutatni, hogy a katonai felső vezetés milyen mértékű befolyást igyekezett kialakítani és gyakorolni a polgári kormányzatra. Erre az egyik legjobb példa a Szombathelyi Ferenc vezérezredes elődje, Werth Henrik gyalogsági tábornok és Teleki Pál miniszterelnök között kialakult vita. Az ellentéteket legélesebben a Teleki által Horthy kormányzóhoz írt 1940. szeptember 1-jei előterjesztése³⁰ világítja meg.

A miniszterelnök a bevezetőben felhívja a figyelmet a bevezetőben, hogy „bizonyos vonatkozásban éppen a törvényes alapról csúsztunk le, és kezdtünk átcsúszni egy bizonyos katonai diktatúra felé, amely azonban nem is felülről, hanem alulról gyakoroltatik.”

²⁹ 1943 januárjában a 207.000 főt számláló magyar 2. hadsereg az urivi és csucsjei hídfőből kiinduló szovjet Voronyezsi Front csapatainak támadása következtében megsemmisítő vereséget szenvedett, mely során 120.000 fő elesett, megsebesült, fogságba esett vagy eltűnt. Az anyagi veszteség még ennél is nehezebben pótolhatóan bizonyult.

³⁰ Szinai – Szűcs (1965) p. 239-251.

Teleki szerint Magyarországon jelenleg egyenesen „két kormányzati apparátus, és két kormányzat van: az egyik a törvényes, a másik a közigazgatás majd minden ágára kiterjedő katonai kormányzat, amelynek működését a törvényes kormányzat áttekinteni és ellenőrizni nem tudja.” Mindezek miatt az éppen bekövetkezett észak-erdélyi területek visszacsatolásánál a miniszterelnök azt javasolja a kormányzónak, hogy ezen területek élére olyan személyt nevezzen ki, „aki a legfőbb hadúri jogok kivételével minden egyéb vonatkozásban a legfőbb intézkedő legyen.”

Majd a legfőbb hadúri jogokkal kapcsolatban kifejti: „A hadsereg vezérlete békében és háborúban, annak belső szervezésére és vezénylésére vonatkozó ügyek a hadúri jog körébe tartoznak, s mint ilyenek, az államfő által személyesen, a felelős kormány kikapcsolásával intéztetnek. Bár kétségtelen, hogy a kormány sok vonatkozásban az ezekkel kapcsolatos tényekért is felelős az országgyűlésnek.

Mindazok az ügyek azonban, amelyekkel a hadsereg tevékenysége az államvezetés és igazgatás egyéb területeivel érintkezésbe jut, vagy azokba bekapcsolódik, csak a felelős kormány által intézhetők. Az ilyen ügyek köre ma egyre nő, mert a modern háborúra való felkészülés az egész ország összes anyagi és személyi erőinek a háború céljaira való beállítását és előkészítését teszi szükségessé, ami elkerülhetetlenné teszi, hogy a hadsereg az államigazgatás számos ágában közvetlen szerepet kapjon. Ilyen ügyek pl. az ipari termelésnek hadi termelésre való előkészítése, ilyen szempontból való ellenőrzése, a levonteképzés, s általában az iskolán kívüli népművelés, a kém- és szabotázs-elhárítás iránti tevékenység, a népmozgalom nyilvántartása. stb. A hadseregnek ezen ügykörökben való szerepe nem jelenthet ügyintézését, hanem csak a szorosan vett honvédelmi érdekek képviselését, s azok érvényesülésének ellenőrzését. Amiből következik, hogy a hadsereg azon tagjai, akik ezeket a feladatokat az igazgatási ágakban végzik – bár személyi és fejelemmi tekintetben katonai felsőbbségük alá tartoznak és az alól ki nem vonhatók, mégis az igazgatás terén végzett funkcióik tekintetében a felelős kormány, és nevezetesen az illetékes miniszter feltétlen rendelkezése és irányítása alatt kell hogy álljanak [...]. Az általuk képviselt honvédelmi érdekeket illető kérdésekben természetesen jelentéssel tartoznak katonai felsőbbségüknek, s amennyiben itt konfliktus merül fel, azt a legfelsőbb katonai parancsnok kel, hogy elintézzze az illetékes kormánytényezővel (miniszterrel).”

Az előterjesztés ezt követő részében Teleki utal arra, hogy a katonáknak a polgári igazgatásba való bevonása Gömbös miniszterelnöksége időszakában indult meg, majd kiter az Iparügyi Minisztérium helyzetére, ahol előbb egy katonai osztályt, majd egy több mint 100 főt számláló hadiipari csoportot hoztak létre. Ezen szervezet kettős alárendeltségben – Iparügyi Minisztérium és Honvédelmi Minisztérium – működött, amely számos probléma forrása lett. Ezek közül a legfontosabbnak Teleki azt sorolja fel, hogy „Berlinben katonai kérdésekről tárgyalván, külkereskedelmi területre tévedt, és olyan kiviteli és behozatali megállapodásokat létesített, amelyek elsősorban a külügy-, kereskedelemügyi és iparügyi miniszterek hatáskörébe tartozik s amely megállapodásokat az illetékes minisztériumokkal előzetesen még csak nem is ismertette. A Berlinben elhangzott ígéreteket a később folytatott magyar-német külkereskedelmi tárgyalásokon természetesen már nem lehetett visszavonni.” Ugyancsak problémák merültek fel az üzemi katonai parancsnokokkal kapcsolatban is, akiknek „feladata és hatásköre nem nyert egyértelmű megállapítást.

A következőkben Teleki szorgalmazza, hogy a haderő részére fordítandó anyagi eszközök felhasználásába a felelős kormánynak az eddigieknél nagyobb betekintést kell nyújtani, mivel a honvédelmi tárca „igyekszik egyrészt túlköltekezni, másrészt szabadságra szert tenni minél nagyobb virement [kifizetés – K. J.] tekintetében, és ha nincs a Pénzügyminisztérium

ellenérzése alatt, túlköltekeznek. Amennyire belelátok a dolgokba, az a benyomásom, hogy ez a hadseregnél, amely felsőbbrendűnek tartja magát mindnyájunknál, civileknél, még erősebb fokon van meg.” Felhívja a figyelmet olyan aggasztó jelenségekre, mint „katonatiszteknek hölgyekkel való kocsiázása rekvirált autókon szintén azt mutatja, hogy az a gondosság, amely nemcsak bennünk, miniszterekben és a legfőbb hivatalnokokban, de minden állami alkalmazottban – és a tiszt is az – meg kellene, hogy legyen, hiányzik.”

„Az 1939. évi honvédelmi törvény végrehajtási utasításának első tervezete bepillantást enged abba a gondolatvilágba, amely az igazgatás minden ágazatában vezető és irányító szerepet követel a katonaság számára. E tervezet szerint az azt kiegészítő magas rangú vezérkari tisztek a leventeköteles ifjakon keresztül nem csupán az iskolából kikerült ifjúság, hanem a középiskolai és egyetemi ifjúság nevelését is irányítani kívánták.” A miniszterelnök személyes beavatkozásával sikerült csak a vallás- és közoktatásügyi tárca hatáskörét megőrizni, és megfelelő rendeletet készíteni.

A második bécsi döntést megelőző mozgósítás során is számos túlkapasra került sor a honvédség részéről: „fontos miniszteriális szolgálatot teljesítő tisztviselőket és külpolitikai szempontokból fontos munkálatokat végző személyeket csak a miniszterelnöknek a vezérkar főnökénél tett személyes közbelépésére mentesítették, ellentétben a legális meghagyási tervvel.” Ezen kívül számos esetben került sor arra, „hogy katonai hatóság – nyilván illetéktelen feljelentésre vagy más személyi okból – tisztviselőket vizsgálat alá vett, sőt letartóztatásba helyezett. E tekintetben felvilágosítás nem lévén lehetséges, az illetékes polgári és egyházi hatóságok teljesen értetlenül állnak a tényekkel szemben.” A haderő feletti civil kontroll érdekében Teleki leszögezi: „Éppen ezekben a dolgokban is szükséges a miniszterelnök a különböző, kényesen kezelendő, nemzeti érdekeket szolgáló összeegyeztető egységes irányítása.

Belpolitikai területen a hadsereg tagjainak minden beavatkozása és ténykedése éppen a hadsereg fegyelme érdekében a legmesszebbmenően kerülendő és az ilyen jelenségek a legszigorúbban megtorlandók.”

Külpolitikai vonatkozásban is panasszal élt a miniszterelnök felterjesztésében, amikor arról írt, hogy a katonai attasék jelentései nem jutottak el sem a külügyminiszterhez, sem a miniszterelnökhöz. „A katonai természetű utasításokhoz és a katonai természetű jelentésekhez nincs közünk, de a politikai jelentéseket és éppen úgy a politikai utasításokat látnunk kellene, sőt politikai utasítások helyesen nem is mehetnének ki a miniszterelnök vagy külügyminiszter approbációja [jóváhagyása – K. J.] nélkül, mert egy ország csak egyféle külpolitikát csinálhat.” Majd részleteiben kifejti, hogy a második bécsi döntés megszületése előtti időszakban a vezérkar főnöke külön utasításokat vitt a németekkel, amely miatt a kormány kénytelen volt a vezérkar főnökének a német közegek előtt tett politikai természetű nyilatkozatait érvényteleníteni, s ezzel tekintélyét csorbítani.”

Végül szóvá teszi Teleki, hogy a Legfelső Honvédelmi Tanács elnökeként tisztségének teljes mértékű semmibe vételét látja abban, hogy a vezértitkár személyének változásakor nem kérték ki véleményét, sőt, csak utólag értesült a változásról. „Államigazgatási szempontból ez oly mérvű semmibe vétele a miniszterelnöknek, amit csak az én kivételes türelmem bocsáthatott meg.”

Teleki megítélése szerint „a tisztikarban és nevezetesen a vezérkarnál oly szellem alakult ki, amely a hadsereg és a polgári társadalom közti viszonyt megrontani is alkalmas. Részben még ma is határozottan nyilas velleitású [hajlamú – K. J.] is, ami ma kevésbé jelentkezik nyíltabb formában, de a gondolkodásmódban megvan.”

„Hozzá kell még tennem azt, hogy mivel a törvény szerint mindenért a minisztérium s végül a miniszterelnök felelősek, ma politikai és adminisztratív vonalon egyaránt felelnünk kell olyanokért, amik rajtuk kívül és tudtuk kívül történnek, felelnünk kell a vezérkar főnökéért és katonai ipari titkárokért egyaránt. Ez is a törvényekkel szöges ellentétben álló állapot, és őszintén szólva csodálkozom, hogy tudom miniszereimet helyükön tartani felelőségekkel intézkedésekért, amelyek rajtuk kívül állnak elő. Itt az egész országban minden állami funkcionáriusnak, aki akár politikai, akár adminisztratív működést fejt ki, valamely minisztertől és ezeken keresztül a miniszterelnöktől kell függenie, nélküle ilyenben nem cselekedhetik, ha pedig ezt teszi, a konzekvenciát le kell vonnia. Ez a törvényes hierarchia. Ez alól kivétel a hadseregnek azon katonai vonatkozású ügyei, amelyek a legfőbb hadúri jogból folynak. [...]

Már eddig is kellett volna előterjesztést tennem aziránt, hogy ezek az alkotmánnyal, a törvényes renddel és az ország vitelének jól felfogott érdekeivel össze nem egyeztethető állapotok megszüntetessenek, és visszavezessük az országot a rendes vonalra.”

Tanulmányunkban a Horthy-korszak hadereje kormányzásban való részvételének szélsőségességeit kívántuk röviden összefoglalni, a terjedelmi korlátokat is figyelembe véve a legfontosabbnak ítélt csomópontokat megvilágítani. Látható, hogy a haderő fontos részét képezte a kormányzás munkájának, döntéshozói és végrehajtói szinten egyaránt. A kor viszonyainak megfelelően, majd a háború előrehaladtával a haderőnek a kormányzásban játszott szerepe egyre erősödött, ugyanakkor katonai diktatúra kialakulásáról később sem beszélhetünk. Minden szélsőséges törekvés ellenére a katonák a német megszállásig megőrizték alárendelt szerepüket a politikával szemben, s alapvetően szakmai szempontokat szem előtt tartva szolgálták a végrehajtó hatalmat – ennek garanciája Werth Henrik lemondása után a német megszállásig Szombathelyi Ferenc vezérezredes vezérkarfőnök személye volt.



Felhasznált irodalom:

- Ács Tibor szerk. (1995): *A magyar katonai gondolkodás története*. Zrínyi Kiadó, Budapest.
- Bethlen István (1988): *Bethlen István emlékirata*. Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó.
- Deák István (1993): *Volt egyszer egy tisztikar. A Habsburg-monarchia katonatisztjeinek társadalmi és politikai története 1848-1918*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- Dombrády Lóránd (1990): *A Legfelsőbb Hadúr és hadserege*. Zrínyi Kiadó, Budapest
- Hajdu Tibor (1999): *Tisztikar és középosztály*. História – MTA Történettudományi Intézete, Budapest.
- Huntington, Samuel P. (1994): *A katona és az állam*. Zrínyi Kiadó – Atlanti Kutató és Kiadó, Budapest.
- Kaló József (2009): Szombathelyi Ferenc memoranduma. *Hadtörténelmi Közlemények* 122. évf. (2009) 3. szám. pp. 747-762.
- Kaló József (2021): A honvédség kormányzásban való részvételének jellemzői a Horthy-korszakban. Nemzeti Közzolgálati Egyetem Védelmi-biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Kutatóműhely. *Védelmi-biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok* 2021/17. pp. 1-16. (https://hhk.uni-nke.hu/document/hhk-uni-nke-hu/VBSZK%20M%C5%B1helytanulm%C3%A1nyok%202021%2017%20Kal%C3%B3%20J%C3%B3zsef_A%20honv%C3%A9ds%C3%A9g%20korm%C3%A1nyz%C3%A1sban%20val%C3%B3r%C3%A9szv%C3%A9tel%C3%A9nek%20jellemez%C5%91i%20a%20Horthy%20korszakban.pdf) (A letöltés dátuma: 2022. 08. 28.)
- Kádár Gyula (1978): *A Ludovikától Sopronkőhidáig*. 1-2. kötet. Magvető Könyvkiadó, Budapest.
- Szakály Sándor (1991): *Hadsereg, politika, társadalom*. Lánchíd Kiadó, Budapest.
- Szakály Sándor (2002): *Honvédség és tisztikar 1919-1947*. Ister Kiadó, Budapest.
- Szinai Miklós – Szűcs László szerk. (1965): *Horthy Miklós titkos iratai*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest.

Levéltári források:

- HM Hadtörténelmi Intézet és Múzeum Hadtörténelmi Levéltár VKF 1943 1. oszt. 24/sz. n.
- HM Hadtörténelmi Intézet és Múzeum Hadtörténelmi Levéltár VKF 1942. 1. oszt. 5683/el. n. 1942. október 14-i hadiakadémiai utasítás
- HM Hadtörténelmi Intézet és Múzeum Hadtörténelmi Levéltár Personalia dr. Kardos János ügyvéd hagyatéka. 251. doboz.
- HM Hadtörténelmi Intézet és Múzeum Hadtörténelmi Levéltár VKF 1943 4. oszt. 53.957/el. n.
- HM Hadtörténelmi Intézet és Múzeum Hadtörténelmi Levéltár HL VKF 1942 hdm. csf. 35/el. n.
- Budapest Főváros Levéltára 293/1946 X. Szalasi Ferenc népbírósi pere 7. doboz
- Szombathelyi Ferenc feljegyzései 7139.